

מוגש על ידי פרופ' מירה קרניאלי

על מה מומלץ לשים לב בתהליך ההנחיה לשם שמירה על התנהלות אתית במחקר

• כלים להנחיה בגישה אתית:

1. תיאור **משתתפי המחקר** והאוכלוסייה ממנה ייבחרו/יידגמו
2. הליך **גיוס משתתפי המחקר** ואופן הפנייה אליהם:
 - האם קיימת הסוואה של מטרת המחקר? אם כן, יש להצדיק זאת ולציין כיצד תינתן הגנה למשתתפים.
3. הליך **איסוף הנתונים**: כלי המחקר לבחון את ניסוח השאלונים, ומדריך הריאיון והתצפיות - שלא יהיו חודרניים, פוגעניים, חושפניים.
4. תיאור הדרכים ואמצעים **לשמירת הנתונים** שמירה על **החשאיות (האנונימיות)** של המשתתפים ועל **חסיון המידע** שיתקבל במחקר.

• הסכמה מדעת

5. **הסכמה מדעת ומרצון של המשתתפים להשתתף במחקר**: לבחון כיצד תתבצע הפנייה, באיזו דרך תופץ לאוכלוסיית המחקר, מתי והיכן.

- **שקיפות לגבי הליך המחקר ומאפייניו**: מטרת המחקר, אופן ביצועו, סיכונים ויתרונות למשתתפים.
- המסמך חייב להיות מנוסח בבהירות בשפה בה שולטים המשתתפים, המציג הבטחה חד-משמעית שכול המשתתפים הבינו היטב את הכתוב ואת חלקם בהליך המחקרי זכויות וחובות.
- להקפיד ששני הצדדים יחתמו על המסמך טרם תחילת המחקר,
- החוקרים נדרשים לכבד את כל ההבטחות וההתחייבויות הכלולות בהסכמה.
- המנחה והסטודנט חייבים לבחון גם נושאים ומידע שהחוקרים שוקלים שלא להציג לנחקרים באופן מנומק ולקבל על כך אישור.
- הסתרה או הימנעות ממתן מידע מלא למשתתפים במחקר מגבירה את אחריותם של החוקרים, להגן על שלומם וכבודם של המשתתפים במחקר.
[נורית וענת]

• הנחיות נוספות למנחים:

6. **סירוב להשתתף במחקר**: החוקרים חייבים לכבד את חירותו ורצונו של היחיד ו/או הקבוצה לסרב להשתתף במחקר או לפרוש ממנו בכול עת, זאת **ללא פגיעה כלשהי** בהם.
7. **ההגנה על הנחקרים** כיצד תישמר?

- האם קיים **סיכון או חשש לפגיעה** במשתתפים במחקר? מהם הנזקים/סיכונים האפשריים? מה ייעשה כדי לצמצמם ככל שניתן (השלכות

ההשתתפות במחקר על מצבם הנפשי, חברתי, כלכלי, תעסוקתי ועוד של המשתתפים במחקר)?

• **התועלת הצפויה מהמחקר**, שתצדיק את הסיכונים למשתתפים?

8. **תגמול** למשתתפים, האם יינתן אם כן מהו? כיצד יינתן ומתי?.

• **המשך דרישות אתיות מחוקרי החינוך מול הנחקרים**

9. **לכוון את הסטודנטים לפעול בפתיחות כנות, אמינות, שקיפות ויושרה**: כלפי המשתתפים וכלפיכם כמנחים.

10. **יושרה מדעית**: להציג את הנתונים שנאספו במדויק, ביושר, ללא הטיה ומשוא ובשקיפות.

11. **לפעול בהתאם לכללי הציטוט וההגנה על יצירות מחקריות** אחרות וקניין רוחני של חוקרים אחרים.

12. **יחסי סמכות ומרות**: להאיר את תשומת ליבם של המונחים למקרים בהם הם נמצאים בעמדת-כוח כלפי המשתתפים, כגון: כאשר המשתתף הינו תלמיד, מועסק או מקיים קשר כפול אחר עם החוקרים.

• **המשך דרישות אתיות מחוקרי החינוך**

11. **זיהוי מוקדם של נזקים אפשריים**: אל לחוקרים לבצע פעולה מחקרית, באם קיימת אפשרות, אפילו מזערית שיגרם למשתתף/ים נזק

• כאשר הליכי המחקר עלולים לגרום למשתתף/ים תוצאות שאינן רצויות מבחינתו/ם, נדרש לאתרן לדווח עליהן, לסלקן או לתקנן. [נורית וענת]

• גם במקרים בהם עלולות להתעורר השפעות-לוואי בטווח הארוך, יש לידע את הנחקרים.

12. **הגנה על הנחקרים**: מעבר לשמירה על כללי ההגנה על הנחקרים, נדרש להישמר ממצבים של אי נוחות או סיכון, **העלולים להתפתח במהלך המחקר ואשר לא נצפו מראש**. (פגיעה וסכנות פיסיות ו/או נפשיות, חברתיות, פגיעה בשם הטוב, בדימוי העצמי, או כול נזק אחר העלול להיגרם כתוצאה מהתהליך המחקרי).

• כתוצאה: יתכן והמחקר יופסק, או לאפשר לנחקרים שמעוניינים להפסיק את השתתפותם, ולא להא להם שמוכנים להמשיך לקבל שוב את הסכמתו/ם.

• זאת תוך נקיטת כל האמצעים האפשריים כדי למזער את המצוקה ולהציע הגנה מרבית.

• **המשך דרישות אתיות מחוקרי החינוך**

13. **חובה לשמירה על סודיות** מלאה באשר למידע שהתקבל.

• במקרים בהם נוצר מצב, שלאחרים תהיה גישה למידע שנאסף, החוקרים צריכים לידע את המשתתפים על אפשרות זו, יחד עם הצגת התוכניות להבטחת הסודיות.

14. פרסום המחקר: החוקרים רשאים לפרסם את המחקר רק באם קיבלו אישור מהנחקרים בהקפידם למנוע חשיפה וזיהוי של המשתתפים. [דבורה].

- במחקר מקוון קיימות דרישות זהות אך השמירה חייבת להיות קפדנית יותר עקב קשיים שלחוקר אין שליטה עליהם כגון: זיהוי הנחקרים; הצפנת מידע ועוד.

- **דוגמאות לכשלים נפוצים**

- מהם להערכתכם הכשלים הנפוצים? ומדוע הם מתרחשים?
 1. הסתרת מידע על המחקר מהנחקרים
 2. יחסי מרות וסמכות – מחקר על התלמידים שלי
 3. הסכמה מדעת ביצוע מחקר ללא יידוע המשתתפים, או האפוטרופסים/הורים
 4. אי קבלת אישור מהמדען הראשי
 5. שאלונים וראיונות חודרניים
 6. אי הצפנת מידע וחוסר שמירה על אנונימיות – סכנה לחשיפת הנחקרים
 7. ניתוח המידע לפני מתן ציון
 8. אפליה
 9. הטיה